

לעילוי נשמת

ה"ר יוסף וולף ז"ל ב"ר ברוך מנדל הי"ד ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם האשה התשובה רודפת נדקה וחסד שרת ורדה שניצר ע"ה ב"ר שאיר דל ת.נ.צ.ב.ה.

יו"ל ט"ז ביהמ"ד לחנידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחטי' יוטו

גליון מס' 377

יומא ס"ז-ע"ג

בס"ד, י"ט אב תשס"ו

השבוע בגליון

- למנוע כלימת החתן
- תכלת - צבע ירוק!
- מדוע לא השתמשו במשכן בחוטי משי?
- 'קרמז' - רפואה למחלות מעיים
- שינה עם בגדים ככרית

- קריאה התורה בעל פה
- הבנים נמשכים אחר משפחת האם

- האקרוסטיכון אלעזר ברבי קליר
- עדכון הקינות לתשעה באב
- עוזא ועזאל
- קריאת התורה ביום הכיפורים
- קריאת פרשת "ואברהם זקן" לחתן

דף סז/א רש"י ד"ה "שבעה ומחצה"

מי הוא ומתי היה רבי אלעזר הקליר

עשר סוכות הוצבו מירושלים עד העזאזל, בהן התארח המשלח את השעיר לעזאזל בדרכו הארוכה מבית המקדש עד העזאזל. רש"י (ד"ה "שבעה ומחצה") בפרשו את גמרתנו העוסקת במרחק שבין סוכה לסוכה, מסתייע בפיוטו של רבי אלעזר קליר: "וגם רבי אלעזר קליר יסד כן בפיוט ארחץ בנקיון כפות, ברוחב שבעים וחמש מיל חריצותיה".

פיוטיו של רבי אלעזר הקליר משובצים בסידורים, מחזורי התפילה ובספרי הקינות של העדות השונות; פיוטים, תפילות גשם וטל, הושענות ועוד. נציין כדוגמה, כי בסדר הקינות לתשעה באב של בני אשכנז, יש חמש עשרה קינות משלו, ובכתובים מופיעים למעלה מחמישים קינות שחברו על ידו.

רבי אלעזר הקליר מוזכר בכל פירושי גדולי הראשונים. רש"י מצטטו בפירושו על התנ"ך, הרשב"ם, האבן עזרא, הרא"ש, בעלי התוספות, ועוד רבים מסתמכים על פיוטיו, כדי לפרש ולקבוע הלכות.

דברים נשגבים מאד על אודות רבי אלעזר הקליר מופיעים בספר "שבלי הלקט" (סי' כ"ח) המספר, כי שמע מאביו בשם רבותיו, גאוני לותיר, שבעת שחיבר רבי אלעזר הקליר את הפיוט לקדושה "וחיות אשר הנה מרובעות", **להטה אש סביבו** (מובא במג"א סי' סח ובא"ר סי' קיב ובפוסקים רבים נוספים). שנים אחר כך מעיד הב"ח (סי' ס"ח) על קדושת הפיוטים, ביניהם של רבי אלעזר הקליר: "אחד היה בעמנו שהתחיל לבטל אמירת קרוב"ץ [-פיוטי תפילה -], ולא הוציא שנתו". ה"מגן אברהם" (סי' ס"ח ס"ק א') כותב, כי האר"י הקדוש **לא אמר שום פיוט זולת אלו שסידר רבי אלעזר הקליר וכיו"ב**, שהם מתואמים על פי הקבלה.

מי הוא רבי אלעזר הקליר?

"האקרוסטיכון אלעזר ברבי קליר": על פיוטיו לא רשם רבי אלעזר הקליר את תקופתו, כי אם "האקרוסטיכון אלעזר ברבי קליר". [האקרוסטיכון היא שיטת כתיבה, בה ליקוט האות הראשונה של כל מילה, שורה או בית בפיוט או בשיר, יוצר מילה או מספר מילים]. גם מקום מגוריו לוט בערפל. אמנם, בפיוטים אחדים הוסיף כי הוא "מקרית ספר", שם מקום בארץ ישראל, אך היו שפירשו כי כוונתו שהוא מלומדי התורה והישיבות, על פי האמור בגמרא (תמורה טז/א), כי "קרית ספר" פירושה הלכות (שו"ת "זכרון יוסף" סי' י"ג).

בנו של רבי שמעון בר יוחאי: גדולי הראשונים סברו, כי היה בנו של רבי שמעון בר יוחאי! (ראה גם רש"י תהלים קכ"א) בדעה זו מחזיקים בעלי התוספות (חגיגה י"א), הרא"ש (ברכות סוף פרק ה'), וראשונים נוספים. בעלי התוספות מציינים, כי אליו מכוונים דברי המדרש (ויקרא רבה פרשה ל'), שבפטירתו כינוהו "קרוי תנווי ופייטן ודרשו". הרשב"א (שו"ת, סי' תס"ט) כותב כי "אומרים" שהיה תנא, אך לא בנו של רשב"י, אלא "והקליר

דבר העיון

עיניים רכות וכריכה רכה

לפני כמאה ושמונים שנים נסתמאו עיניו של אחד מגדולי הדור בתקופה ההיא, בעל ה"ברוך טעם", הלא הוא הגאון רבי ברוך תאומים - פרנקל זצ"ל, חתנו של הגה"ק בעל ה"דברי חיים" מצאנז זצ"ל, אשר נודע בזכות הספרים הרבים שיצאו לאור מכתב ידו, בהם ספר "ברוך טעם".

להפתעת בני משפחתו ותלמידיו הקרובים, לא הביע הגאון כל צער על עורונו, ולהיפך, פעמים אף התבטא כי לא זו בלבד שנפשו אינה עגומה עליו, שהרי תורתו שגורה על פיו והוא משנה על-פה, אלא אף תחושת שמחה מקננת בלבו!

לשאלת מקורביו שמחה זו על מה ולמה, נתרצה הגאון ושיתף אותם בזכרון ילדות שלו והוא עד ערוב ימיו.

בעיירה בה התגוררת, סיפר רבי ברוך, היתה חברת "מלביש ערומים". גבאי החברה דאגו למלבושיהם של בני העיירה, שרובם ככולם היו בני משפחות דלות.

אחת בשנה, התחייך הגאון, ערכו גבאי "מלביש ערומים" חלוקת מנעלים לילדי העיירה הנצרכים. בתור ארוך ועליו עמדו ילדי העיירה, והגבאים הביטו ומשמשו בנעליהם לראות הטובות הנה אם רעות. לשנוכחו כי חלפו ימיהן, זיכו את הילד המאושר בזוג נעליים חדשות.

לפני בתור עמד ילד שהצטרף אל החלוקה יחד עם חבריו. והנה, בהציגו את נעליו בפני הממונה, גער בו הלה חריפות, "האתה זקוק למנעלים חדשים? הבט במנעלך! חדשים הם כמעט כביום קנייתם. כלך לך מפה". בהוכיחו

עילוי נשמת

מרת **נעמי ליסון** ע"ה
ב"ר ברוך גוטשטיין הכהן ז"ל
נלב"ע כ"ד מנחם אב תשנ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בנה ידידנו
ה"ר **מיכאל ליסון** ומשפ' שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר **נחמיה מנדלבאום** ז"ל
ב"ר חיים ז"ל נלב"ע כ"א אב תשנ"ח
וזוגי מרת **סבינה**
ב"ר שלומון ז"ל נלב"ע י"ח אב
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י בנם ידידנו הר"ר **שלמה מנדלבאום** ומשפ' שיחיו - ת"א

עילוי נשמת

מרת **ברוריה חסידה שורץ** ע"ה
ב"ר משה ישעיהו גוטוטר ז"ל
נלב"ע כ"ד אב תשנ"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י ידידנו הר"ר **משה שורץ** ומשפ' שיחיו - רעננה

לעילוי נשמת

מרת **נחמה מינדל גרינברג** ע"ה ב"ר יצחק אריה ושרה רבקה יבדלחט"א
במלאות השלושים לפטירתה נלב"ע י"ט תמוז תשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בני המשפחה שיחיו

נ"ה
נשמת אדם

אומרים עליו שהוא רבי אלעזר בן ערך". אחרים סבורים, כי הוא רבי אליעזר בן יעקב (המנייה לספר יוחסיף), אלא ששמו אליעזר ולא אלעזר. אחת הראיות שהביאו האחרונים לכך שבוודאי לא חי אחר תקופת האמוראים אבי ורבא היא, כי למרות פיוטיו הרבים מאד, אין ולו פיוט אחד על יום טוב שני. מכאן שחי בתקופה בה קידשו את החודש על פי הראייה, ולא היו שני ימים טובים של גלויות.

היו שהקשו על קביעה זו, מאחר שבפיוטיו לתשעה באב כתב רבי אלעזר הקליר, "אאנין תשע מאות ועוד", כלומר, חלפו למעלה מתשע מאות שנה מעת החורבן! (רבי וולף היינדהיים בהקדמתו למחזורי רדלהיים, מובא גם בשו"ת "נודע ביהודה" תניינא או"ח סוס"י ק"ג).

עדכון הקינות: ברם בעל ה"נודע ביהודה" (צל"ח על ברכות, מובא בגם ב"נודע ביהודה" שם, ובשו"ת "תשובה מאהבה" סי' א') כותב, כי אין בכך כל סתירה לדברי הראשונים, מפני שמניין השנים הנקוב בקינה שונה במהלך הדורות כדי להתאים את הפיוט למועד אמירתו... הוכחה מעניינת לכך ניתן למצוא בכתבי יד עתיקים של פיוט זה, בהם נכתב "אאנין אלף שנים ועוד" (סדר הקינות "עבודת ישראל", מובא בסדר הקינות המפורש עם פירוש קול ברמה, עיי"ש במבוא באריכות).

פיוטיו של רבי אלעזר הקליר, משמשים נדבך ויסוד להלכות רבות. הרשב"א (שם), הסובר כי רבי אלעזר הקליר היה תנא, נשאל כיצד מותר לומר פיוטים בברכת יוצר אור ולשנות מנוסח התפילה של אנשי כנסת הגדולה והשיב, כי מאחר שכותב הפיוטים הוא תנא, הרי לנו פסק הלכה שהדבר מותר.

דף סז/ב תנא דבי רבי ישמעאל עזאזל שמכפר על מעשה עוזא ועזאל
עוזא ועזאל

השעיר לעזאזל. גמרתנו מביאה ברייתא שנשנתה בבית מדרשו של רבי ישמעאל: "עזאזל - שמכפר על מעשה עוזא ועזאל".

מלאכים אלה קטרגו לפני הקב"ה על דור המבול. "אמר להם, גלוי וידוע לפני, אם אתם שרויין בארץ היה שולט בכס יצר הרע והייתם קשים מבני אדם", ואכן הם ירדו לארץ בימי נעמה אחות תובל קין, וחטאו בבנות האדם (בראשית ו'ב). חותמם האדיר ניכר באחד מצאצאיהם, עוג מלך הבשן, הגיבור האימתני שהניף הר אדיר אל-על כדי להנחיתו על בני ישראל, ואלמלא ננעצו שיניו בהר בו היתה קבורתו, היו כלים ישראל [על עוג מלך הבשן ראה בהרחבה בגליון 299 מסכת נדה דף סא/א מאמר הביוגרפיה של עוג מלך הבשן].

מה עניין ישראל לכפר על חטאיהם של מלאכים? בספר "גבורת ארי" כתב, כי כוונת הגמרא, שהשעיר מכפר על עוונות עריות של כלל ישראל ו"מעשה עוזא ועזאל" הוא כינוי לעוונות אלה. כך גם כותב בספר "עבודת ישראל" (עמ' קצ"ו), הפירוש הנודע על סדר עבודת היום לרבי ישראל קמחי, כי זו כוונת רש"י (ד"ה "עוזא"), וזהו שהדגישה הגמרא שהשעיר כפרה על "מעשה עוזא ועזאל". מעשה כדוגמתם.

קריאת התורה ביום הכיפורים: מנהג נוסף ביום הכיפורים שנכרך בשם של עוזא ועזאל, הוא מנהג קריאת פרשת עריות במנחה של יום הכיפורים. מה עניין יום הכיפורים ופרשת עריות? בעלי התוספות (מגילה לא/א ד"ה "במנחה") כותבים, כי לפי שהנשים מתקשטות לכבוד היום, יש להזהיר על הדבר. וכמו כן הם מביאים בשם המדרש, כי רומזים ישראל לקב"ה כשם שהזהירם לא לגלות ערווה, כך לא יחשפו בקלונם על עוונותיהם, אלא ימחלו.

ואילו הגאון רבי בצלאל מוילנא כותב בטעם הדבר, כי גם קריאת פרשת העריות נועדה לכפר על מעשיהם של עוזא ועזאל (תורה תמימה ויקרא טז ח, טהרת יום טוב סי' פה אות שיט, אוצר כל מנהגי ישרון עמ' 76 בשם ספר שלחן הקריאה בסופו).

דף ע"א חד גברא בתרי ספרי
קריאת פרשת "ואברהם זקן" לחתן

בפרשו את גמרתנו כותב הריטב"א: "ומכאן נהגו לקרוא לחתן בפרשת 'ואברהם זקן' בעל פה...".

אכן, היו קהילות בישראל בהן רווח מנהג עתיק בשנים, שהריטב"א מעיד כי נהג כבר בתקופת הגאונים, כי חתן העולה לתורה בשבת חתן, קוראים לפניו פרשת "ואברהם זקן בא בימים".

על טעמו של מנהג זה נרחיב מיד, אך תחילה נפתח בגמרתנו. **קריאה התורה בעל פה:** במשנה מבואר, כי ביום הכיפורים היה הכהן הגדול קורא את פרשת "עבודת יום הכיפורים" בחומש ויקרא ולאחר מכן קרא בעל פה! פסוקים מחומש במדבר העוסקים בקרבנות המוספים. הגמרא מסבירה, כי לא גללו את ספר התורה מחומש ויקרא לחומש במדבר, מפני טורח הציבור, ולא הביאו ספר תורה אחר לקרוא בו, לפי שאין אדם אחד קורא בשני ספרי תורה, שהדבר כעין בזיון לספר התורה הראשון, שיאמרו, כי חסרה בו פרשיה או שנמצא בו פסול. ברם, אם קוראים בעל פה, מוכח כי אין צורך בקריאה מתוך ספר, וממילא אין בכך בזיון לספר שסגרו זה עתה.

בגורלו של העומד לפני, חמרמרו מעי. אך בהציג את נעלי הבלויות, שרב בהן הפרוץ על העומד, נתחייך הגבאי והפטיר, "אלו נעליים המזכות את בעליהן בזוג נעליים חדשות. רואים שהשתמשת בנעליך הקודמות. הא לך זוג מנעלים ותהי דרכך צלחה".

בפניו הישישות של הגאון נעלמו קמטי אימוץ הזכרון ותחתם נחרשו תלמי המחשבה. "משפט זה נחקק במוחי. דבר שמשמשים בו - מתבלה. עתה, עת אעמוד בפני בית דין של מעלה וישאלוני, י' ברוך - בתורה עסקתי? אציג את עיני כעדות נאמנה לכך, הנה עיני הבלויות משימוש יוכיחו, כי בתורה עסקתי כל ימי.

וכל כך למה?

בילדותי היה בית הכנסת שבעיירה מואר באמצעות אש הנרות שפזורים היו על כתלי בית הכנסת, זה ככה וזה ככה. אחר תפילת ערבית היה השמש עושה את מלאכתו נאמנה, מסדר את הטעון סידור, ומכבה את הטעון כיבוי, ואילו אני נותרתי לבדי בבית הכנסת בחשקי להוסיף להגות בתורה הקדושה, אך השמש סבור היה כי השעה המאוחרת אינה ראויה לכך שאדיר שינה מעניי, וביקש להדפיני אל ביתי.

באותם רגעים נוהג הייתי להסתתר מאחורי התנור הגדול שבבית הכנסת, ולאחר שנסתלק השמש נותרתי אני לבדי בין כתלי בית הכנסת החשוכים. או-או, פסעתי באפילה אל ארון הספרים, הוצאתי את הגמרא ושבתתי אל מקום מסתורי ליד התנור. שם, לאור הגחלים שהפיצו את אורן העמום בין הרמץ והאפר, שניתו והגיתי בתורה הקדושה.

הפיה העכור שעלה מן התנור חדר לתוך עיני, שנים רבות סבלתי מכאובים בהן, ועתה כבה מאורן.

סיים הגאון רבי ברוך תאומים זצ"ל, בעת שאעמוד לפני כסא הכבוד, אומר לפני, רבונו של עולם, קיימתי את מאמר התנא במסכת אבות, "הפוך בה והפוך בה... וסיב ובלה בה".

★ ★ ★

שקידתם העצומה של גדולי ישראל בתורה, אהבתם הבלתי מסוייגת ללימוד התורה, היתה מאז ומתמיד ענן אש המהלך לפני המתנה ומתווה את מסלול חייו של היהודי - התורה היא עיקר החיים. סביבה ינועו החיים. למענה נולדים. רק אתה עוברים לעולם אחר.

★ ★ ★

לסיים, איני יכול להמנע מציון עובדה פשוטה אך מרגשת, בה נוכחתי השבוע.

9:00 בבוקר. תנוה גדולה למכירת מוצרי חשמל במרכז בני ברק. החנות ריקה, דלילת קונים. באחד הדוכנים עומד המוכר על משמרתו. מימינו הקופה, ממתנה למזומנים שיבואו. על הדלפק פתוחה גמרא בכריכה רכה, מהדורת "ותלמודו בידו", אצבעותיו מהלכות בין שורותיה ועיניו ממוקדות בה.

עמדתי והבטתי בו, והאמינו לי, מן הגמרא רכת הכריכה אותה אחז באצבעות אוהבות, קרנה עוצמה של פלדה.

הוא ורבים שכמותו מקיימים בנפשם ובגופם, "עשה תורתך קבעי" - אותו רגע פנוי, שכלל לא בטוח כי היו רבים דומים שכמותו בו ביום, הוא שקיבע את יומי של תורה". חיו נעים סביב התורה. הוא דבק בה בכל מאודו, והוא ושכמותו יכולים להשיב בכנות לבוראם, "עסקתי בתורה". היא היתה העסק שלי. כל השאר ביזני.

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדרך היומית, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק פקס: 93-67-570-03
mendelson@meorot.co.il
.....
בברכת התורה העורך

מענה לשון

דף עב/ב כל ת"ח שאין תוכו כבדו - אינו ת"ח תוכבר

במאמר זה מלמדנו רבא, כי תלמיד חכם צריך להיות "תוכו כבדו".

נראה כי דברי רבא הם מעין מדרש לשוני של ביטוי קדום יותר. מסתבר שבתחילה היה רווח ביטוי לשוני, שתלמיד חכמים צריך להיות "תוכבר".

מהו "תוכבר"?

"תוכבר" פירושו גדי ממולא. רבי טרפון היה מכנה את קרבן הפסח הצלוי באופן ש"כרעיו ובני מעיו לתוכו" - בשם זה. בהשאלה בא תיאור זה יחס לתלמיד חכמים, במובן של: מלא וגדוש, "שהכל בו". לפיכך, רק מי שהוא מלא וגדוש בתורה, היינו כמו גדי ממולא (= "תוכבר") - הרי זה תלמיד חכם.

נראה, שתיאור ת"ח כמי ש"תוכו כבדו", הוא הסבר נוסף לפשט, מימד נוסף לכינוי "תוכבר" שבפי העם. עם השנים נשכחה המלה, אך הביטוי "תוכו כבדו" שרד עד ללשון ימינו.

להערות ורעיונות נוספים, ולקבלת תוספות: ת.ד. 3446 ב"ב. דוא"ל u_frank@geronimedia.net

פנינים

דף טז/ב עזאזל

עזאזל

בספרים הקדושים כתוב, כי השעיר לעזאזל מורה כי כל שיש בקדושה, יש כנגדו בטומאה. כנגד שעיר לה' יש שעיר לעזאזל.

ובאמת, 'עזאזל' נוטריקון: זה לעומת זה עשה אלוקים... (היכל הברכה).

דף טז/ב

השמחה על ההפסד

מספר רבינו ישראל הכהן מראדן זצ"ל ("משנה ברורה" סי' ד' ס"ק כ"ט): "והעיד על הגאון מוה' זלמן מירליש אב"ד דק"ק האמבורג שפעם אחת הלך לבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין כדרכו ופגע בו אדם אחד שהיה לו למכור אבנים טובות ורצה שילך עמו לביתו והגאון השיב לו שימתין עד שיבוא מבהכ"ס ובתוך כך מכרן לאחר והאחר הרויח בהם כמה אלפים ר"ט ושמח הגאון שמחה גדולה שהשליך מנגד ממון רב עבור תפלת צבור".

דף עב/ב שאין תוכו כבדו

שאיין תוכו כבדו

סיפר הגה"ח רבי שמאי גינצבורג: בהיותי ילד התחלתי ללמוד גמרא, וטעיתי בפירוש מאמר זה ופירשתני שאין תוכו "כבדו" - יש לבור את הטוב ולהשליך את הרע... המלמד דרדקי שחק לי והעמידני על טעותי; אולם כיום, עשרות שנים אחר כך, דומני שאין הפירוש רע כל כך...

דף עג/ב יום הכיפורים אסור באכילה ובשתיה

צום או צדקה?

מעשה בעשירי בעל נכסים שהתעלף ביום הכיפורים בבית מדרשו של הגה"ק בעל ה"דברי חיים" מצאנו זצ"ל. הורה ה"דברי חיים" כי יעוררוהו מעלפנו ויגישו לו לשתות על מנת להחיות את נפשו, אולם יאמרו לו, כי על כל כוס יתן סכום הגון לצדקה.

כאשר מסרו למתעלף את הדברים - מיד חזר לאיתנו והמשיך בצומו כאילו לא אירע דבר...

אמר ה"דברי חיים": מכאן שליצר הרע עדיף שיצום ביום הכיפורים מאשר שיתרום לצדקה... ("סיפורי חסידים", מועדים).

על כך כותב הריטב"א, כי לפיכך נהגו לקרוא כחתינים בעל פה את פרשת "ואברהם זקן", שהרי החתן עולה לתורה וקורא בפרשת השבוע, ואחר כך מוסיף לקרוא "ואברהם זקן" בעל פה; מאחר שאין ראוי לגלול לחומש בראשית, מפני טורח הציבור, ולקרוא בחומש אחר, גם אין ראוי, כאמור.

הבנים נמשכים אחר משפחת האם: טעמו של מנהג זה מנמק רבינו בחיי (בראשית ג'), להזכיר לחתן שאין נושאים אשה משום תארה, שררה או ממון, אלא עליו להתכוון לשם שמים, לדבק במשפחה הגונה. לפיכך קוראים לפניו פרשה זו, בה מצווה אברהם אבינו ע"ה על אליעזר עבדו, לתור אחר אשה הגונה לבנו יצחק. מוסיף רבינו בחיי, "לפי שהבנים נמשכים במידותיהם בטבע אחר משפחת האם".

היו קהילות שנהגו להוציא שני ספרי תורה, והחתן עלה לתורה בפרשת "ואברהם זקן" בלבד, אך הריטב"א יוצא חוצץ נגד מנהג זה, היאך יברך החתן ברכה לפני הקריאה ולאחריה, אחר שהקריאה אינה מחובת היום.

ואילו התשב"ץ (ח"ב סי' ל"ט) אינו דוחה מנהג זה וכותב כי אין איסור בדבר, שכן, גמרא מפורשת היא שבשבת ניתן להוסיף קרואים על שבעת הקרואים הקבועים, ומכאן, הוא מסיק, כי מותר להוסיף קריאת פרשות נוספות.

למנוע כלימת החתן: בתוך עיסוקו בדברים מתקשה התשב"ץ על אודות מקורו של מנהג זה, שלא נזכר בתלמוד, והוא מציע שתי סיבות לדבר. האחת, כי "רוב חתנים הם עמי ארצות ואינם יודעים לקרוא והרגילו אותם לקרוא פרשה ידועה, אפילו לעמי ארצות". כלומר, בתקופת התלמוד נהגו (עיי' מגילה כא,ב, ובתו"ס גיטין נט,ב), כפי שנוהגים כיום רבים מעדות המזרח, שהעולה לתורה קורא בתורה בעצמו. כדי למנוע את כלימת החתן מול בני המשפחה שנקבצו לשבת חתן, הנהיגו לקרוא פסוקים אלה שהכל ידעם. כמו כן, הוא מוסיף, יש פרשות בהן פסוקי קללה, שהחתן אינו אוהב לעלות בהן לתורה, לפיכך בחרו פרשה קבועה שיש בה מעניין הזיווגים.

בסיום דבריו הוא מציין, כי מן הראוי שהחתן יקרא תחילה שלשה פסוקים מפרשת השבוע, ואחר כך יקרא על פה את פרשת "ואברהם זקן" [כדברי הריטב"א הנ"ל].

עוד שנים רבות רווח המנהג. בספר "מנהגי מצרים" כתוב, כי "אחרי שברך החתן הברכה האחרונה, היו קורין מן החומש בניגון ערב את פרשת "ואברהם זקן", וכן מובא בספר "מנהגי אלג'יר".

דף עא/ב-עב/א תכלת וארגמן ותולעת שני

התכלת הארגמן ותולעת השני

בגדי הכהנים נתפרו מבד שהכיל שלשה מינים; צמר, ארגמן ותולעת שני, כציווי התורה (שמות לט/א), "ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שָׂרָד לְשָׂרֵת בְּקִדְשֵׁי". בגדי הכהונה המיוחדים לכהן הגדול נעשו מ"זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ".

ה"שש" הוא פשתן, כמבואר בסוגייתנו. מה הם תכלת, ארגמן ותולעת שני? במסכת יבמות (ד/ב) מבואר, כי "תכלת" הוא צמר צבוע בצבע תכלת, ורש"י ותוספות (שם) מפרשים, כי גם ארגמן ותולעת שני הם מיני צמר שנצבעו בצבעים שונים, על שם נתכנו.

תכלת - צבע ירוק: לגבי גווני צבע התכלת, אין אחידות דעים. הרמב"ם, הנוקט בשיטה זו (הל' כלי המקדש פ"ח הל' י"ג) מבאר, כי התכלת הוא "הצמר הצבוע כעצם השמים, שהוא פתוק [- מעורב -] מן הכוחל". "הכוחל" - תכלת. לעומת זאת, רש"י סובר (שמות כה/ד, ועוד), כי "תכלת" הוא צבע ירוק! במקומות אחרים ניתן למצוא, כי התכלת הוא צבע הנוטה לשחור (עיי' אבן עזרא ריש פרשת תרומה, בפירוש הארוך ובפירוש הקצר, ועי' ברמב"ם הל' ציצית פ"ב ה"ה), ויש שנקטו שהוא כחול כהה (עיי' הקדמת התפארת ישראל לסדר מועד, ועיי' תוי"ש מילואים לתרומה א').

צבע הארגמן מתואר על ידי הרמב"ם (שם), כצבע אדום, כמו כן צבע תולעת שני, הוא צבע אדום (ראה רמב"ם הל' פרה פ"ג הל' ב' ורש"י ישעיה א/ח).

הגרגרים האדומים: כיצד מפיקים את הצבע האדום מתולעת השני. הרמב"ם מסביר: "והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים והן כמו האוג ותולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מהן".

מדוע לא השתמשו במשכן בחוטי משי? על כוונת דבריו ניתן ללמוד מדברי רבינו בחיי (שמות שם) המסביר, כי בכל כלי המשכן ובגדי הכהונה אין חוטי משי, מפני שחוטם אלה מופקים על ידי תולעים, והתולעים אינן כשרות לאכילה. מוסיף רבינו בחיי, כי גם צבע תולעת שני לא הופק מדמה, שהרי התולעת אינה כשרה לאכילה, "אלא מתוך גרגרים שהתולעת בתוכם".

בניגוד לדברי רבינו בחיי, סוברים רבים כי צבע תולעת השני מופק מגופה של התולעת עצמה. דעות אלו מסתייעות בנאמר בתלמוד הירושלמי (כלאים פ"ט הלכה א'), כי צבע תולעת השני הוא "דבר שיש בו רוח חיים", היינו, צבע מבעל החיים עצמו (ראה תוי"ש שם).

'קרמז' - רפואה למחלות מעיים: כיצד אכן השתמשו בצבע שהופק מתולעים

האסורות לאכילה? ובכן, מתברר, כי צבע זה אף היה נאכל על ידי יהודים! בעבר כינוהו 'קרמז', והוא הומלץ על ידי הגר"ח פלאגיי כרפואה למחלות מעיים, תוך שהוא מפרט, כי הצבע מופק מ"תולעת שני טחון היטב עד אשר דק, ונותן במים ושותה המים" ("רפואה וחיים" פרק י"ב אות רל"ב, מובא בספר "מזהב ומפז" עמ' ק"ל).

היאך מותר לגמוע משקה זה? כאשר מתוודעים לדברי המהר"ם חביב (מובא במעם לועז בפי תרומה דף תתקל"ח) המתאר את תהליך הפקת הצבע מתחילתו, הדברים מתבארים. המהר"ם חביב כותב, כי באילנות סרק מסויימים גדלים פירות סרק זעירים, ובתוך כל פרי רוחשות כמאה תולעים גדושות דם. "והסוחרים קונים אותם... ומניחים אותם להתייבש בשמש בתמוז ובאב, ומחמימות השמש מתים התולעים האלו ומתייבשים העדשים... ושורים עדשים אלו במים ונעשים אדומים כמו דם... ובו צובעים בגדים וחפצים, וכן שמים במרקחות ובסוכר פרחים, כדי שיתקבל צבע נאה... הוא צבע המשמח את הלב ואין איסור בזה... כיוון שמתייבשים ונעשים כמו עפר" (עיי"ש שמאריך, ומובא גם בספר מזהב ומפז שם). מכאן שאף צבע המופק מהתולעת עצמה מותר לשימוש בבגדי כהונה ללא פקפוק, וכך נקטו ראשונים ואחרונים רבים כי צבעו בתולעת גופה (ראה "מזהב ומפז" שם עמ' קל"א).

דף סט/א פושטין ומניחין תחת ראשיהן
שינה עם בגדים ככרית

במסכת הוריות (ג/א) מנו חכמים פעולות שיש להמנע מעשייתן משום שהן משכחות את הלימוד. הגמרא אומרת, כי "יש אומרים" ש"אף המניח כליו תחת מראשותיו", משכח תלמודו. כלומר, אדם הישן ובגדיו משמשים ככר למראשותיו - משכח תלמודו (רש"י שם). אין מדובר על אדם המתנמנם וראש שמוט על זרועו העטויה בשרוול חולצתו או חליפתו, אלא על הפורס את בגדיו על יצועו ככר (ספר הזכרון ח"ב אות ט"ו).

עניין זה מובא גם בפוסקים (ראה בנו"כ השו"ע או"ח סי' ב. ביניהם המשני"ב סק"ב, ערוה"ש סי' ב סעיף ה, כף החיים שם אות ג, בן איש חי ש"ב פ"י פנחס אות יז. ושמירת הגוף והנפש עמוד שמוח), אשר קבעו, כי הוראה זו מתייחסת לכל בגדי האדם, ואכן, תלמידיו של בעל "תרומת הדשן" העידו, כי "לא היה מניח חגורו או כיסו [- ארנק / תיק -] למראשותיו" (ילקט יושר" דף מ"ה).

פוסקים רבים דנו לאור הדברים בסוגייתנו הכותבת, כי הכהנים בבית המקדש היו פושטים את בגדי הכהונה לקראת השינה, "ומניחין תחת ראשיהן". הגמרא דנה אם הניחום תחת ראשיהם ממש, או סמוך לראשיהם, מפני שבגדי הכהונה עשויים שעטנז, ולא הותר איסור שעטנז אלא בשעת עבודה, ומפני שאסור ליהנות מבגדי כהונה. מדוע לא חשה הגמרא להבהיר סיבה נוספת מחמתה נמנעו מלהניחם תחת ראשיהם - שכחת הלימוד?

ודאי שכהני ה' יקראו שלא ישכח תלמודם: בעל ה"באר שבע" (הוריות שם) העוסק בשאלה זו מוסיף בחרדת קדש, כי לא יעלה על הדעת שכהני ה' לא יתקידו על שכחת תלמודם. זאת ועוד, הן יש הסוברים שהעושה מעשים העלולים לשכח תלמודו עובר על אזהרת התורה "השמר לך ושמור נפשך מאד, פן תשכח את הדברים...".

בעל ה"מגן גיבורים" כותב ("שולחן ערוך" שם), כי אין חשש שכחה אלא כשראשו של הישן מונח על הבגדים, אך אם דבר מה חוצץ בין ראשו לבין הבגדים, אין הדבר גורם לשכחה. עלינו להניח, כי יכולים היו הכהנים לחצוץ בין ראשיהם לבין הבגדים, ולפיכך הזכירה הגמרא רק את איסור שעטנז ואיסור הנאה. אכן, במנהגי המהרי"ל מובא, כי בנווד בדרכים הניח את בגדיו, עליהם פרש את אוכף הסוס שחצץ ביניהם לבין ראשו (ליקוטי מהרי"ל, "שמירת הגוף והנפש" שם).

יש שכתבו, כי סכנת שכחת הלימוד עלולה לפגוע בנוהג כן תדיר, אך הכהנים שישנו במקדש התחלפו מידי יום, ולדידם שינה ארעית בלבד היא ("שלמת חיים" ח"א סי' יי).

פוסקים אחרים חידשו, כי רק המניח "כליו", תחת מראשותיו מסתכן בשכחת הלימוד, ובגדי הכהונה הן אינם שייכים לכהנים אלא מושאלים להם על ידי הקדש לצורך עבודתם ("שלמת חיים" שם, ו"ענין כל חיי" על הוריות, מובא ב"שמירת הגוף והנפש" עמוד ש"ג).

ידיעה זו, שבגדי הכהונה אינם שייכים לכהנים, כותב ה"מנחת חינוך" (מצווה צ"ט) בנוגע לנידון שונה לחלוטין; מדוע ה"מעיל" שלבש הכהן הגדול פטור מציצית (לדעת הרמב"ם), הן בעל ארבע כנפות היה. ה"מנחת חינוך" מציין, כי בגדי כהונה הם כ"טלית שאולה", הפטורה מציצית. בסיום דבריו הוא כותב, כי ידיעה זו כה פשוטה, עד שלא ראה צורך לציינה, אך לאחר שראה שלומדים אחדים מתקשים בה, החליט לכתוב את הדברים. [אולם עיי"ש בהגהות על המנחת חינוך, אות ח' שאין זה ברור שהמעיל היה בעל ארבע כנפות].

דף ע"ב יום הכיפורים אסור באכילה ובשתיה
בין תשעה באב ליום הכיפורים

אמר אחד מגדולי החסידות:
מה בין תשעה באב ליום הכיפורים - בתשעה באב, מי יכול לאכול; וביום הכיפורים - מי צריך לאכול...

חייל זקן

חולה זקן התמרמר בפני החז"א על שרופאים גזרו עליו לאכול ביום הקדוש, ולא לצום. וליבו דוי משום כך, שלא יוכל לצום.
אתה לא תצום! שאלו החז"א. אתה תצום שני צומות!!
חז"ל קבעו שהאוכל בתשיעי כאילו צם תשיעי ועשירי. וכל כך למה? אלא למדו אותנו כאן חז"ל, שרצון ה' לאכול בט' בתשרי, כמו שרצונו שיצומו ב' בתשרי, ואתה, שמחוייב לאכול ע"פ ההלכה, אף בעשירי, זהו רצון ה' לדידך. ונמצאת צם ב' צומות. וסיים ואמר: אנו חיילים פשוטים, ואין אנו אלא מקיימים פקודות...

נוסח תנחומים

עטופי יגון מבכים אנו ומשתתפים באבלו ובצערו של ידידנו ר' **אהרון קליין** ומשפחתו שיחיו המשתתף מדי יום ביומו בשיעור דף היומי **בביהכ"ס יבנה** - רעננה בהלקח מכם בנכם היקר **רועי** הי"ד שנהרג בלבנון בעת שסוכך וגונן בגופו בעד הצלת אחרים וזכה לקדש שם שמים במותו.

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו

משתתפים בצערכם מאורות הדף היומי

לעילוי נשמת

הר"ר **חיים גרשון וורובל** ז"ל ב"ר ישראל ז"ל נלב"ע כי אב תשנ"ח והר"ר **ישראל פרוכטר** ז"ל ב"ר אריה ז"ל נלב"ע כ"ח אב תש"ס **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצחו ע"י ידידנו הר"ר **עזרא וורובל** וזוגתו מרת **יפה** שיחיו-ת"א

לעילוי נשמת

מרת **רבקה הענה רוטנברג** ע"ה ב"ר אריה לייב ז"ל נלב"ע בשנות הזעם כ' מנחם אב **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצחה ע"י בנה ידידנו ר' **אלימלך רוטנברג** ומשפ' שיחיו - ב"ב

לעילוי נשמת

סגן **יעקב משה שמואל יעקמין בלום** ז"ל ב"ר אליהו מנחם ומרים מלכה יבדלחט"א נלב"ע כ"ד אב תשס"ג **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **פאניה מושקובסקי** ע"ה בת הר"ר אהרן ז"ל נלב"ע י"ט אב תשנ"ח **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצחה ע"י נכדה ידידנו הר"ר **אפרים ברנד** ומשפ' שיחיו-גבעתיים

לעילוי נשמת

מרת **שרה רבקה וסרצוג** ע"ה ב"ר אהרן אליעזר ז"ל נלב"ע כ"ג מנחם אב תשל"ב **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצחה ע"י המשפחה שיחיו